

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VANDENS ĮSTATYMO NR. VIII-474 3, 8, 9, 14, 15, 18, 20, 21, 25 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO NR. XIV-1280 5 IR 11 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

2022 m. birželio 30 d. priimtu Lietuvos Respublikos vandens įstatymo pakeitimu Nr. XIV-1280 (toliau – Įstatymo pakeitimas) siekiant spręsti efektyvios žuvų migracijos per užtvankas problemas ir sudaryti prielaidas gerėti žuvų bendrijų būklės rodikliams bei paviršinio telkinio ekologinei būklei, nustatyti įpareigojimai hidrotechninių statinių savininkams (valdytojams) ar naudotojams įrengti žuvų pralaidas upėse, atitinkančiose įstatyme nustatytus kriterijus, bei nustatyta pareiga aplinkos ministrui patvirtinti kompensavimo už žuvų pralaidų įrengimą tvarką.

2023 m. gruodžio 5 d. priimtu Lietuvos Respublikos vandens įstatymo pakeitimu Nr. XIV-2311 pakoreguotas Įstatymo pakeitimas: (i) paankstinant aplinkos ministro tvirtinamos kompensavimo už žuvų pralaidų įrengimą tvarkos parengimo datą – pakeičiant 2026 m. sausio 1 d. į 2024 m. gruodžio 31 d.; (ii) patikslinti žuvų pralaidų įrengimo reikalavimo įgyvendinimo terminai: hidroelektrinių, kurių galingumas mažesnis kaip 10 MW, jeigu jos įrengtos užtvankose, atitinkančiose Vandens įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto a ir b papunkčių kriterijus dėl žuvų pralaidų įrengimo, savininkams, valdytojams taikomos nuo 2028 m. sausio 1 d.; hidroelektrinių, kurių galingumas didesnis kaip 10 MW arba kurios įrengtos užtvankose, atitinkančiose Vandens įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto c papunkčio kriterijus, savininkams, valdytojams taikomos nuo 2030 m. sausio 1 d.; užtvankų be hidroelektrinių savininkams, valdytojams – nuo 2032 m. sausio 1 d.

Tiek 2022 m. birželio 30 d. Įstatymo pakeitimo, tiek 2023 m. gruodžio 5 d. Įstatymo pakeitimo korekcijos projektų aiškinamuose raštuose akcentuota, kad žuvų pralaidų įrengimo reikalavimų įgyvendinimui svarbus privalomų žuvų pralaidų įrengimo finansavimo klausimų sprendimas bei pakankamas laikotarpis šio reikalavimo įgyvendinimui atsižvelgus į projektavimo ir statybos darbų terminus bei ribotus specialistų ir projektuotojų, kompetentingų atlikti žuvų pralaidų įrengimo veiklas, išteklius.

Kadangi iki šiol taip ir nėra priimtose Lietuvos Respublikos vandens įstatymo (toliau – Įstatymas) 15 str. 4 d. nustatytos privalomų žuvų pralaidų įrengimo kompensavimo tvarkos, kuri pagal įstatymą privalėjo būti priimta dar 2024 m. gruodžio 31 d., buvo kreiptasi į Aplinkos ministeriją prašant paaiškinti situaciją, susijusią su žuvų pralaidų įrengimo bei finansavimo reglamentavimu. 2025-10-16 raštu pateiktas Aplinkos ministerijos atsakymas išryškino esmines teisinio reguliavimo, susijusio su žuvų pralaidų įrengimu, problemas:

Pirma, šiuo metu vis dar nėra nustatytas žuvų pralaidų įrengimo kompensavimo mechanizmas. Atitinkamai, Įstatymo 15 str. 4 d. formuluotė leidžia tik kompensuoti jau patirtas išlaidas, tačiau nenumato išankstinio finansavimo suplanavimo žuvų pralaidų projektavimo ar

statybos darbams vykdyti. Konkrečiai, Aplinkos ministerija pažymėjo, kad: „Seime priėmus Vandens įstatymo pakeitimo įstatymą, numatantį kompensacijų mokėjimą, lėšos šiam įstatymui įgyvendinti nebuvo suplanuotos ir (ar) skirtos.<...> Pažymime, kad Aplinkos ministerija neturi kitų finansavimo galimybių žuvų pralaidų įrengimo išlaidoms kompensuoti nei biudžeto lėšos, taip pat negali pakeisti šiuo metu įstatymu įtvirtinto finansavimo modelio, kai pirmiausiai įvykdoma pareiga įrengti žuvų pralaidą, o vėliau išmokama kompensacija, įstatymas nenumato išankstinio finansavimo suplanavimo žuvų pralaidų projektavimo ar statybos darbams vykdyti.“

Antra, šiuo metu vis dar nėra aktualių, atitinkančių geriausią aplinkosauginių tikslų įgyvendinimo praktiką techninių reikalavimų žuvų pralaidų įrengimui. Šiuo metu galioja statybos techninio reglamento STR 2.02.03:2003 „Žuvų pralaidos. Pagrindinės nuostatos“ reikalavimai, kurie nėra keisti nuo jų patvirtinimo aplinkos ministro 2003 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. 565. Aplinkos ministerija informavo, kad: „Šiuo metu vis dar rengiamas statybos techninio reglamento STR 2.02.03:2003 „Žuvų pralaidos. Pagrindinės nuostatos“, patvirtinto aplinkos ministro 2003 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. 565, pakeitimo projektas.“

Be aukščiau nurodytų teisinio reguliavimo problemų, susijusių su tinkamu žuvų pralaidų įrengimo reikalavimų įgyvendinimu, yra išaiškėjusios ir kitos šiuo metu Įstatymo nesprendžiamos problemos, keliančios grėsmę Įstatyme nustatytų aplinkos apsaugos tikslų, kurių siekiama žuvų pralaidų įrengimu, nepasiekimui:

Pirma, Įstatymas nesprendžia žuvų pralaidų įrengimo klausimų, tais atvejais, jeigu Įstatymo 15 str. 1 d. nustatyti subjektai nevykdo pareigos įrengti žuvų pralaidas. Įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte nurodyta, kad: „Vidutinės žuvitakio įrengimo sąnaudos, kai patvankos aukštis yra iki 3 m, yra 100–300 tūkst. Eur, jei patvanka didesnė kaip 6 m, sąnaudos vidutiniškai siekia 300–500 tūkst. Eur, esant didesnei kaip 10 m patvankai, išlaidos pralaidai įrengti sudarytų nuo 500 tūkst. Eur.“ Atsižvelgus į žuvų pralaidų įrengimo kaštus, yra reali grėsmė, kad asmenys, privalantys įrengti žuvų pralaidas, vengs nurodytos pareigos vykdymo, taip pat neatmestina tokių subjektų bankroto bei hidroelektrinių ir (ar) užtvankų palikimo nenaudojamomis rizika. Tokiu atveju būtų ne tik neįgyvendinti įstatyme nustatyti reikalavimai žuvų pralaidų įrengimui, bet kiltų ir tolimesnė grėsmė žalai aplinkai.

Antra, Įstatymas nesprendžia praktikoje kylančių problemų, susijusių su žuvų pralaidų įrengimo vieta. Siekiant užtikrinti tinkamą žuvų migraciją pagrindiniai žuvų pralaidų įrengimo sprendiniai dažnu atveju turi būti įgyvendinti šalia užtvankos / hidroelektrinės. Visgi, neretu atveju minėta žemė nepriklauso hidroelektrinės / užtvankos savininkui ar valdytojui, todėl jis neturi praktinių galimybių tinkamai įrengti žuvų pralaidą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Seimo narys Audrius Radvilavičius.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu Vandens įstatymo Nr. VIII-474 3, 8, 9, 14, 15, 18, 20, 21, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymu Nr. XIV-1280 nustatyta, kad:

Pirma, privalomų žuvų pralaidų įrengimo kompensavimo tvarką nustato aplinkos ministras, kuris ją privalo priimti iki 2024 m. gruodžio 31 d. (Pakeitimo įstatymo 11 str. 3 d.);

Antra, Įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatos hidroelektrinių, kurių galingumas mažesnis kaip 10 MW, jeigu jos įrengtos užtvankose, atitinkančiose Įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto a ir b papunkčių kriterijus dėl žuvų pralaidų įrengimo, savininkams, valdytojams taikomos nuo 2028 m. sausio 1 d.; hidroelektrinių, kurių galingumas didesnis kaip 10 MW arba kurios įrengtos užtvankose, atitinkančiose Įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto c papunkčio kriterijus, savininkams, valdytojams taikomos nuo 2030 m. sausio 1 d.; užtvankų be hidroelektrinių savininkams, valdytojams – nuo 2032 m. sausio 1 d. (Pakeitimo įstatymo 11 str. 6 d.).

Šiuo metu nei Įstatymo pakeitimas, nei galiojantis Įstatymas nereglamentuoja Įstatymo projektu siūlomų spręsti problemų, susijusių su: (i) privalomų žuvų pralaidų įrengimo techninių reikalavimų atnaujinimu; (ii) hidrotechninių statinių savininkams ar valdytojams nepriklausančios žemės, būtinų žuvų pralaidų įrengimui, panaudojimu; (iii) situacija, kai nėra vykdomas reikalavimas įrengti žuvų pralaidas.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Įstatymo projektu siūloma:

(i) patikslinti, kad aplinkos ministras turi pareigą nustatyti privalomų žuvų pralaidų įrengimo ir užtvankų panaikinimo finansavimo tvarką. Tokiu būdu, t.y. patikslinant, kad aplinkos ministras turi patvirtinti ne kompensavimo, bet finansavimo tvarką, yra užtikrinama galimybė Aplinkos ministerijai patvirtinti tvarką, pagal kurią galėtų būti finansuojamas žuvų pralaidų įrengimas (o ne tik faktinis patirtų išlaidų kompensavimas), o taip pat numatoma praktinės vertės neturinčių užtvankų panaikinimo finansavimo tvarka;

(ii) patikslinti, kad aplinkos ministras turi pareigą nustatyti atnaujintus privalomus žuvų pralaidų įrengimo techninius reikalavimus. Šiuo reikalavimu siekiama, kad žuvų pralaidos būtų įrengtos pagal aktualius, efektyviausius aplinkosauginius bei technologinius sprendinius;

(iii) aiškiai apibrėžti ir patikslinti (i) ir (ii) punktuose nustatytų poįstatyminių teisės aktų priėmimo datą, ją siūlant 2026 m. gruodžio 31 d.;

(iv) patikslinti žuvų pralaidų įrengimo terminus nustatant, kad visų hidroelektrinių savininkai, valdytojai turi pareigą įrengti žuvų pralaidas, kai yra tenkinami įstatyme nustatyti reikalavimai, iki 2030 m. sausio 1 d., t.y. visų hidroelektrinių savininkams, valdytojams yra suvienodinama šiuo metu Įstatymo pakeitimu nustatyta ir galiojanti įrengimo data iki 2030 m. sausio 1 d. Pastebėtina, kad nurodyta privalomo žuvų pralaidų įrengimo data yra tinkama atsižvelgus į Pakeitimo įstatymo aiškinamajame rašte nurodytus terminus, pagal kuriuos tokių žuvų pralaidų įrengimui yra reikiamas 3-3,5 metų laikotarpis. Todėl, iki 2026 m. gruodžio 31 d. aplinkos ministrui priėmus poįstatyminius teisės aktus, būtinus žuvų pralaidų įrengimui, nustatytas 2030 m. sausio 1 d. terminas yra realus ir tinkamas. Šiuo siūlymu siekiama sudaryti galimybes hidroelektrinių savininkams, valdytojams tinkamai įgyvendinti prievolės dėl žuvų pralaidų įrengimo;

(v) papildyti Įstatymo 15 str. 5 d. nustatant mechanizmą dėl servitutų nustatymo privalomų žuvų pralaidų įrengimui tais atvejais, kai žemė, būtina privalomų žuvų pralaidų įrengimui, eksploatavimui, aptarnavimui, remontui, techninei priežiūrai, rekonstravimui, modernizavimui ir (ar) naudojimui nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais nepriklauso hidroelektrinių savininkams, valdytojams ar užtvankų be hidroelektrinių savininkams, valdytojams. Tokių servitutų nustatymo tvarka būtų detalizuota Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos. Praktikoje, panašaus pobūdžio reguliavimas dėl servitutų nustatymo yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 75 str. 3 d., reglamentuojančioje servitutų nustatymą elektros energetikos objektams bei įrenginiams. Šiuo siūlymu yra siekiama sudaryti objektyvias galimybes įrengti žuvų pralaidas šalia užtvankų / hidroelektrinių, kai minėta žemė nepriklauso užtvankos / hidroelektrinės savininkui, valdytojui, tačiau joje žuvų pralaidos įrengimas yra būtinas dėl technologinių, aplinkosauginių reikalavimų;

(vi) Papildyti Įstatymo pakeitimą nustatant, kad jeigu asmenys nevykdo Įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto reikalavimų įrengti žuvų pralaidas, savivaldybės vykdomoji institucija pati ar per trečiuosius asmenis įrengia žuvų pralaidas arba panaikina netinkamai eksploatuojamas užtvankas ir įgija teisę iš reikalavimų nevykdančių asmenų susigrąžinti išlaidas, kurias patyrė dėl žuvų pralaidų įrengimo ar užtvankų panaikinimo. Šiuo siūlymu yra siekiama užtikrinti efektyvų žuvų pralaidų įrengimą ir išvengti situacijų, kad žuvų pralaidos būtų neįrengtos arba užtvankos nėra tinkamai prižiūrimos dėl asmenų neveikimo / bankrutavimo proceso ar kt. aplinkybių, kurios taip pat sukeltų grėsmę kilti žalą aplinkai. Praktikoje, panašaus pobūdžio reguliavimas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 32¹ straipsnio 3 d. bei 32² straipsnio 1 d.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Priėmus įstatymo projektą neigiamų pasekmių nenumatoma. Įstatymo projekto priėmimas skatins efektyvų žuvų pralaidų įrengimą, žuvų migracijos sąlygų gerinimą.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Įstatymo projektas neturės įtakos kriminogeninei situacijai ar korupcijos lygiui.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymo įgyvendinimas turės teigiamą poveikį verslui, kadangi įtvirtinta žuvų pralaidų finansavimo tvarka bei atnaujinti privalomi žuvų pralaidų įrengimo techniniai reikalavimai bei patikslintas (suvienodintas) terminas hidroelektrinių savininkams, valdytojams įrengti žuvų pralaidas užtikrins objektyviai pagrįstą bei efektyvų žuvų pralaidų įrengimą.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Nėra.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis nustatytų reikalavimų.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymo projektas neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Įstatymo projekto įgyvendinimui Aplinkos ministerija ne vėliau kaip iki 2026 m. birželio 30 d. turės:

- (i) priimti privalomų žuvų pralaidų įrengimo finansavimo tvarką;
 - (ii) atnaujinti statybos techninį reglamentą STR 2.02.03:2003 „Žuvų pralaidos. Pagrindinės nuostatos“ reikalavimai, patvirtintą aplinkos ministro 2003 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. 565;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota institucija turės iki 2026 m. birželio 30 d. priimti įstatymo projekto 1 straipsnio 2 dalyje nurodytus įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Įstatymui įgyvendinti papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

„Žuvų pralaidos“

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.

Teikia

Audrius Radvilavičius

Seimo narys